

İlk Azərbaycan operettasının müəllifi

O, milli musiqi mədəniyyəti tariximizə adını əbədi yazdırmış sənətkarlardan biridir. Əsərləri Azərbaycan musiqi sənəti xəzinəsinin ən dəyərli nümunələrindəndir. Görkəmli bəstəkar, Əməkdar incəsənət xadimi, Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrının banilərindən biri Zülfüqar Hacıbəylinin xidmətləri unudulmazdır.

...1884-cü ildə dünyaya göz açdığı şəhər hələ qədim zamanlardan musiqi ənənələri ilə tanınır. Zülfüqar Hacıbəyli kiçik yaşlarından Azərbaycanın mədəni mərkəzlərindən biri olan, "Qafqazın konservatoriyası" adlandırılan Şuşada bənzərsiz səsə malik musiqiçilərin, xanəndələrin ifasını dinləyərək böyüyüb. Bu əsrarəngiz şəhərin musiqi mühiti onu da öz cazibəsinə salıb. O zamanlar Şuşada musiqi məclisləri təşkil edilirdi. İştirak etdiyi həmin məclislərdə Zülfüqar Hacıbəyli üçün unudulmaz olub. O, zəngin Azərbaycan xalq musiqisini dərinləndirərək öyrənib.

Zülfüqar Hacıbəyli yaradıcılığa mahnı janrı ilə başlayıb. XX əsrin ilk onilliklərində dillər əzbəri olan "Kənd qızı", "Çoban qız" və "Əsgər nəğməsi" bəstəkarın ilk mahnıları sayılır. Həmin illərdə qədim Azərbaycan musiqi sənəti yeni ənənələrlə zənginləşməkdəydi. XX əsrin əvvəllərində opera və operetta yazmaq Azərbaycan musiqisində yenilik hesab olunurdu. Belə bir vaxtda Zülfüqar Hacıbəylinin qardaşı, görkəmli ictimai xadim, publisist, dramaturq, pedaqoq Üzeyir bəy Hacıbəyli nəinki Azərbaycanda, Yaxın Şərqdə ilk operanı - "Leyli və Məcnun"u bəstələyib. Operanın 1908-ci ildə yazılması, səhnəyə qoyulması mədəni hadisəyə çevrilib.

Zülfüqar Hacıbəylinin adı isə musiqi sənətimizdə ilk Azərbaycan operettası olan "50 yaşında cavan" əsərinin müəllifi kimi qalıb. Operetta Azərbaycan səhnəsində komediya janrının ilk nümunəsi hesab edilir. Mətni və musiqisi Zülfüqar Hacıbəyli tərəfindən yazılan əsər üçpərdəli və dördşəkillidir. Operettanın ilk tamaşası 1911-ci ilin aprelində Tiflis şəhərində Gürcü Zadəganları Teatrında təqdim olunub. "50 yaşında cavan" sonralar Bakıda, Naxçıvanda, İrəvanda və Şuşada göstərilib.

1911-ci ildə Zülfüqar və Üzeyir bəy Hacıbəyli qardaşlarının rəhbərliyi ilə opera-operetta artistləri truppası yaranıb. Truppaya dövrün məşhur artistləri daxil olub. Repertuarlarında Üzeyir bəy Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun", "Əsli və Kərəm"

operaları, "Ər və arvad", "O olmasın, bu olsun" musiqili komediyaları, Zülfüqar Hacıbəylinin "Aşiq Qərib" operası, "Evliyə subay" musiqili komediyası olub. Bakıda, eləcə də Qafqazın bir sıra şəhərlərində tamaşalar göstərilib. Qastrol səfərlərində truppının çıxışları böyük alqışlarla qarşılanıb. Sonralar bu truppının yerinə "Türk aktyorları ittifaqı" yaradılıb.

Zülfüqar Hacıbəylinin 1915-ci ildə bəstələdiyi "Aşiq Qərib" operası da ictimai-mədəni həyatda böyük maraqla qarşılanıb. Xalq rəvayəti əsasında yazılan operanın librettosu Üzeyir bəy Hacıbəylinindir. Əsər musiqişünasların qənaətinə, Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığına yeni bir cərəyan gətirib. Zülfüqar Hacıbəylinin yaradıcılığında mühüm yer tutan "Aşiq Qərib" operasının səhnəyə yolu asan olmayıb. Ancaq opera Azərbaycan ictimaiyyətinin diqqətini çəkib. Əsər 1916-cı il mayın 13-də Hacı Zeynalabdin Tağıyevin teatrında tamaşaya qoyulub. Dövrü mətbuatda tamaşa barədə geniş yazılar dərc olunub.

1917-ci ildə Zülfüqar Hacıbəyli "Üç aşiq və ya Məlikməmməd" adlı fantastik süjetə malik operanın səhnəyə qoyulmasına səy göstərüb. Bunun üçün xüsusi geyimlər də hazırladı. Amma sovet hökumətinin təzyiqi nəticəsində əsərin tamaşaya qoyulması mümkün olmayıb.

"Kölə qadınların rəqsi" adlı simfonik pyesini 1932-ci ildə bəstələyib. "Kölə qadınların rəqsi" əsəri müəllifə böyük şöhrət gətirib. 1935-ci ildə oğlu, məşhur dirijor və bəstəkar Niyazi ilə Cəfər Cəbbarlının eyni adlı pyesi əsasında çəkilən ilk səsli Azərbaycan filmine - "Almaz"a musiqi yazıb.

1937-ci ildə ölkədə repessiya qasırgası qopur. Bu siyasi bəla Hacıbəyliyə nəslindən də yan keçir. Nəslin istedadlı övladları doğma yurduna həsrət qalır. Vətəndə olanlar da daim təşviş, səksəkə içərisində yaşayıb, sağlamlıqlarını itirir.

Sonra ikinci Dünya müharibəsi başlayıb. Müharibə Azərbaycana da kədər, qüssə, səfəlt gətirib. O ağır illərdə Azərbaycanın gələcəyini düşünən sənətkarlar yazıb-yaradıblar.

Qarşılaşdığı ziddiyyətli mənasibətlərə, haqsızlıqlara, ədalətsizliklərə mərdliklə dözən Zülfüqar Hacıbəyli milli musiqimizin inkişafında bacarığını əsirgəməyib. O, musiqi sənətində xidmətlərinə görə 1943-cü ildə Əməkdar incəsənət xadimi adına layiq görülüb.

Azərbaycan klassik musiqisinin formalaşmasında da Zülfüqar Hacıbəylinin rolu böyükdür. Ümumiyyətlə, onun yaradıcılığı çoxşaxəlidir. Zülfüqar Hacıbəyli "Aşiq Qərib" operasının, "Əlli yaşında cavan", "On bir yaşlı arvad", "Evliyə subay" musiqili komediyalarının, "Kölə qadınların rəqsi" simfonik əsərinin, xalq çalğı alətləri orkestri üçün bəstəkar Fikrət Əmirovla birgə hazırladığı "Cəngi" və başqa əsərlərin müəllifidir. Zülfüqar Hacıbəylinin son əsəri 1950-ci ildə Zakir Bağirovla birlikdə yazdığı kantata olub.

Ölüm onu böyük həvəslə yaradıcılıqla məşğul olduğu bir vaxtda haqlayıb. Zülfüqar Hacıbəyli 1950-ci il sentyabrın 30-da Bakı şəhərində vəfat edib. Altmış altı il ömür sürmüş bəstəkarın "Nüşabə" və "Üç aşiq və ya Məlikməmməd" əsərləri yarımcıq qalıb...

Musiqi sənətimizin inkişafında onun mənsub olduğu nəslin nümayəndələrinin müstəsna xidmətləri var. Azərbaycan dirijorluq sənətinin inkişafı Zülfüqar Hacıbəylinin oğulları - Niyazi və Çingiz Hacıbəyililərin adı ilə bağlıdır.

Zülfüqar Hacıbəyli sonradan böyük şöhrət qazanan bir çox musiqçinin ustası olub, onların incəsənətdə formalaşmasına böyük təsir göstərüb. Kiçik qardaşları Üzeyir bəy və Ceyhun bəyin, oğlanları Maestron Niyazinin və Çingizin, eləcə də Müslüm Maqomayevin, Hüseynqulu Sarabskinin, Hüseyn Ərəblinskinin yaradıcılığına onun danılmaz təsiri olub.

Z.FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"